

zvláštní kvalifikace domácího učitele (§ 16 cis. nař. 309/1850 ř. z.).

Vyučování v obchodních naukách, moderních jazycích, krasopisu, těsnopisu a psaní na stroji, které provádí učitel sám bez cizí pomoci ve vlastním bytě nebo v bytě žáků, a to nejvýše 6 žákům najednou, nepovažuje se za soukromé učiliště, nýbrž za vyučování domácí, k němuž není třeba úředního povolení (§ 38 zák. č. 73/1922 Sb.). Domácí učitel však nesmí vydávati žákům prospěchová vysvědčení, t. j. taková, která obsahují známky z jednotlivých předmětů.

Ohlašuje-li někdo veřejně ať v novinách nebo jinak domácí vyučování, nesmí je označovati jako kursy nebo školu, nýbrž výslovně jako domácí vyučování (§ 40).

Rovněž k soukromému domácímu vyučování předmětům škol národních není třeba žádného průkazu způsobilosti učitele ani žádného povolení (§ 20 nař. č. 309/1850 ř. z.).

Jaroslav Pošváv.

Vyvlastnění.

A) V zemi České a Moravskoslezské.

I. Pojem vyvlastnění. — II. Právní základ. — III. Právní konstrukce v-í. — IV. Předmět v-í. — V. Subjekty v-í. — VI. Odškodnění. — VII. Řízení v-ovací: A. Řízení postupovací. B. Řízení odškodňovací. — Literatura.

I. Pojem vyvlastnění: Stát zasahuje různým způsobem do právní sféry občanovy, aby mohl plniti své poslání a uvedl v soulad zájmy soukromé a veřejné.

Zvláště výrazným takovým zásahem je v-í, které se obvykle definuje jako zásah do majetkových práv, zvláště práva vlastnického, ve prospěch všeužitečného díla, kterým se práva ruší nebo omezují a zároveň pro jiného se práva zakládají, a to zpravidla za náhradu.

Musím, předbíhaje dalším podrobnějším výkladům, již zde vyzdvihnouti některé momenty, abych si zjednal základnu pro odlišení v-í od jiných zásahů do právní sféry občanovy.

I. Především uvádím, že provedení v-í se neobejde bez formálního konkrétního aktu, nálezu v-ovacího. Je to u nás správní akt, nejde-li o zřízení nezbytné cesty podle zákona č. 140/1896 ř. z. resp. č. 7/1913 ř. z., kde v-ovací nález je vložen do rukou soudů.

V-ovací nález, akt povahy konstitutivní, je nezbytný i tam, kde byl vydán

zcela speciální zákon, na př. zákon č. 66-1901 ř. z. o stavbě vodních cest a regulací řek, nebo kdy v-ací právo bylo propůjčeno zvláštním správním aktem, na př. železniční koncesí podle § 1 zákona č. 30/1878 ř. z. o v-í k účelům vybudování a provozu dráhy (upravené znění podle § 195 železničního zákona č. 86/1937 ř. z. I v takových případech je totiž nutno provésti řízení, aby bylo možné určití obsah a rozsah v-í, což lze provésti jen konkrétním v-acím nálezem. (Srov. však zák. 251/1946 Sb.)

O pokusech konstruovati v-í jako nucenou smlouvu viz níže.

2. Cílem v-í je, aby byla zřízena pro podnikatele všeužitečného díla práva, jež by mu umožnila provedení toho díla.

3. Klade se veliká váha na to, aby v-nému byla dána plná náhrada. Prohlášení lidských a občanských práv veliké francouzské revoluce žádalo, aby náhrada byla dána předem před provedením v-í (státní pokladna bývala prázdná). V nauce se tvrdí, že v civilisovaném právním státě požadavek plné náhrady je samozřejmostí, protože by jinak šlo o konfiskaci, postihující nevinné občany, od kterých se nadto žádá zvláštní obět ve prospěch veřejných zájmů. Tím jsem veden k tomu, abych vysvětlil 2. odst. § 109 úst. list., podle něhož v-í je možné (jen) za náhradu, pokud zákonem není nebo nebude stanoveno, že se náhrada dáti nemá.

„Vládní“ návrh úst. list. (otištěno v Peškově Československé ústavě, str. 406, 407) měl znění, že náhrada při v-í se nemá dáti, kde to zákon stanovil. Myslílo se na ty případy, kdy se podle stavebních řádů musí při parcelaci postoupiti v určitém rozsahu obci pozemky zdarma. Důvodem těchto ustanovení je, že parcelací cena parcelovaných pozemků stoupne; v tom stoupení cen tkví náhrada za postoupené pozemky. Dalším důvodem oné stylisace bylo, aby byly ústavně podchyceny akce související s pozemkovou reformou, při které se za některé zabrané pozemky nedávala náhrada — na příklad majetek panovnické rodiny habsbursko-lothrinské a j. — viz heslo Pozemková reforma (Slovník III, str. 362 násl.).

— Ústavněprávní výbor dal § 109, 2 odst. úst. list. nynější znění a odůvodnil to takto (pro důležitost věci cituji doslova u Pešky l. c. str. 361, 362): „Lze pevně doufati, že náš stát, jakmile nastanou normální poměry, provede regulaci řek, spojovací kanály mezi velkými řekami, t. zv. elektrisaci

a j. Z těchto podniků i soukromníci budou mítí netušený prospěch, cena jejich nemovitostí stoupne značnou měrou. Není tudíž příčiny, proč by potřebné k tomu pozemky měly býti v každém případě za drahé peníze vykupovány. Ale bude i v budoucnosti třeba zákona, který ustanoví, kdy vyvlastnění, a to i bez náhrady, bude přípustno.“

Tím je dáno vodítko pro obyčejného zákonodárce, kdy k takovému opatření sáhne. Vždy musí býti pro to zvláštní dostačující důvody, protože jinak by zákon byl neústavní hledíc k zásadě rovnosti všech před zákonem; šlo by pak o ničím neodůvodněnou konfiskaci, které ústavodárce neobmyslel. Taký úmysl mu nemůže býti imputován.

Mohlo by se namítnouti, že v takových případech nemá dosti smyslu uvažovati, jde-li ještě o v-í. Ale má to význam nejen v otázce kompetence k vydání v-vacího nálezu (jsou to politické úřady, které jsou k tomu příslušné, není-li stanoveno jinak — čl. 7 zákona č. 125/1927 Sb.). Kromě toho však i při vyvlastnění bez náhrady platí všeobecné principy v-vacího práva, zvláště pokud běží o otázku, zda a kdy vyvlastněný může i bez výslovného předpisu žádati za zrušení v-vacího nálezu — viz další výklady. Tím jsme si zjednali základnu pro řešení otázky, čím se v-í liší od jiných zásahů do majetkových práv občanových. Můžeme se arcíť obíratí jen hlavními zjevy.

Otázka nemá praktického významu, kde určitý zjev právní je upraven do všech podrobností. Sem patří pozemkový zábor, znárodnovací dekrety, z nejnovějších norem zákon o poradenské zdravotní péči č. 49/1947 Sb., jenž zná expropriaci (třeba to tak nenazývá) nemovitostí i movitostí, těchto bez náhrady (§ 4).

Nutným předpokladem expropriace je zákonný základ. Toho není při státním právu z nouze podle řehole „nouze láme železo“. Veřejná moc, povinná pečovati o bezpečnost osoby a majetku, nemůže zůstatí nečinná na př. při požáru a povodni, i kdyby nebylo právního základu. Mluvila-li rakouská spolková ústava o Notrechte správy, zjedнала tím právní základ pro nouzové akty.

V-í předpokládá zvláštní obět u v-ného ve prospěch všeužitečného díla; tato obět je způsobena proponováním všeužitečného díla. Tím se v-í liší od těch případů, kdy vlastnictví je omezeno všeobecně zákonem, a to tak, že omezení postihuje každého

vlastníka, zpravidla ipso iure. Sem patří především předpisy o držení střelných zbraní, ale také t. zv. legální servituty spadající pod hledisko § 364 v. o. z. Mnohé z nich mají povahu omezení policejních, na př. podle lesního zákona č. 250/1852 ř. z., jenž vedle případů v-í (§§ 24 násl.) zná také jiné zásahy, jež nejsou v-ím. Sem řaditi je i dání lesa pod spravidlo podle § 19, jež by mohlo mítí povahu v-í jen za zvláštních předpokladů, když by bylo provedeno ve prospěch železnice — srov. § 2, 2. odst. zákona č. 30/1878 ř. z., jenž má jen příkladný výpočet předmětů v-í.

Na stejnou linii patří i stavební řády, které neobsahují jen normy policejního rázu a které vedle skutečného v-í znají dalekosáhlá omezení vlastnického práva, na př. prohlášení nezastavitelnosti určitého pozemku v plánu polohy. Tento příklad nám ukazuje přílišnou všeobecnost tvrzení, že při policejních zásazích případný výrok úřední o tom, že vlastnictví je omezeno, může mítí jen povahu aktu deklaratorního.

Zajímavé jsou výklady Boh. adm. (z r. 1940, č. 380 nového číslování), kde šlo o ustanovení plánu polohy, že určitý pozemek není zastavitelný pro soukromé účely. „Prohlášením tím nepozbývá vlastník svého vlastnického práva, ani nezřizují se pro osoby třetí vlastnická nebo jiná práva.“ „K vyvlastnění mohlo by dojítí teprve při provádění dispoic regulačního plánu.“

Zajímavé jsou předpisy o stavbách v pevnostních obvodech (rayonech) — viz pevnostní direktivy č. 10/1860 ř. z. mající moc zákona. Stavebník se musí zavázati t. zv. demoličním reversem, že stavbu na vyzvání vojenských orgánů na vlastní náklad odklidí a terén do předešlého stavu uvede, nemáje nároku na náhradu nákladů — podrobnosti srov. v hesle Pevnosti, Slovník III, str. 82, 83.

V téže souvislosti jest uvéstí i normy železničního zákona č. 86/1937 Sb. o poměru železnice k veřejným pozemním komunikacím, k vodám a vodním dílům, k dolům na vyhrazené nerosty a k regulačním zájmům významnějších obcí (§§ 47—69), jakož i předpisy o zakázání pásnu a požárního pásnu (§§ 102, 103), k tomu srov. i §§ 104—106.

V-í se také odlišuje od zásahů do vlastnictví, kde rozhoduje nikoli potřeba všeužitečného díla, nýbrž rozhodují jiné zře-

tele — buď sankce trestní nebo hledisko zabezpečovací — srovn. zabavení (konfiskace). Pres. dekret č. 108/1945 Sb. je případ všeobecné konfiskace provedené s platností ipso iure.

V-ím není také nucená komasace, při které účastník dostává za své pozemky půdu jinou — moravský zákon č. 30/1884 mor. z. z. a slezský zákon č. 12/1888 slez. z. z. Scelování pozemků děje se sice také ve veřejném zájmu, ale v popředí přece jen stojí prospěch každého ze zúčastněných majitelů pozemků.

Policejní hledisko prevaluje při zabítí nálezou nemocných nebo podezřelých zvířat, jakož i při zničení vinných keřů na vinicích, kde byla zjištěna mšice revová.

Pokud jde o t. zv. impropriaci, souhlasím s Uhlířem (Veřejná správa I str. 291, 292), že máme před sebou v-í. Záleží v tom, že podle stavebních řádů obec je povinna postoupiti stavebníkovi část veřejné ulice, přes kterou musí stavebník postoupiti v důsledku stanovené stavební čáry. Na př. čes. venkovský stavební řád — abych jen o něm mluvil — v § 25 výslovně mluví o vyvlastnění v tom případě, kdy jde o postup uličního pozemku — to se vztahuje na § 23.

Exkurs. Aby byla patrná celá problematika institutu v-í, považuji za vhodné nastíniti stručně obraz francouzského práva v-vačího, které bylo vzorem mnohých kontinentálních legislací.

I v tomto úseku právním projevuje se přímočarost francouzského ducha.

Základní these je, že je to stát, který výhradně prohlašuje v-í, a to netoliko pro sebe samého, nýbrž i pro departementy a obce. To znamenalo pronikavé zmonopolisování v-í ve prospěch veřejného vlastnictví ve službách services publics. Později byl tento princip prolomen hlavně na prospěch koncesionářů důlních a syndikátních sdružení vlastníků, na př. i k účelům zřízení sportovních hřišť.

Váha se klade na to, aby v-ňovanému byla poskytnuta co nejvydatnější právní ochrana. Projevilo se to již v požadavku v prohlášení lidských práv 1789, aby náhrada za v-í byla zaplácena předem. Nécessité publique byla později nahrazena slovy: utilité publique.

Celý v-vačí proces má tři samostatné a oddělené fáze (fáze administrativní má zase dvě samostatné etapy): administrativní, soudcovskou a porotenskou (la phase du jury d'expropriation).

A. Fáze administrativní. Skládá se ze dvou stupňů:

a) déclaration d'utilité publique, b) la désignation des terrains à exproprier.

Ad a). Jedná se tu o zjištění, že je dán případ v-í, t. j. že jde o všeužitečné dílo ve smyslu zákona, ať generálního, ať speciálního. Musí předcházeti řízení (enquête), při kterém interesenti mohou vznášeti připomínky.

Prislušnost k prohlášení, že je dána utilité publique, je různá podle toho, o čí a jaké práce (podniky) běží. Při státních velikých pracích (grands travaux) je třeba zákona, což souvisí s úhradou nákladů na takové podniky, při malých státních pracích (petits travaux) se vyžaduje aktu presidenta republiky, vydaného po slyšení Státní rady (décret en Conseil d'État; odborně se mu říká règlement d'administration publique).

Při podnikcích departementů a obcí stačí décret simple presidentův.

Jsou z tohoto pravidla výjimky buď ve směru zpřísnění nebo ulehčení procedury.

Předběžné řízení má býti dodrženo v každém případě. Když však všeužitečnost byla vyslovena zákonem, platí tento zákon, i když anketa nebyla konána vůbec anebo ne řádně. Jinak prohlášení všeužitečnosti jako akt administrativní, a to samostatný, může býti napadán u Státní rady (recours pour excès de pouvoir).

Ad b). Určení obsahu a rozsahu v-í (la désignation des terrains à exproprier) děje se aktem prefektovým (l'arrêté de cessibilité). Dospívá se k němu po 2 etapách. V první prefekt povšechným způsobem určuje terén, jenž má býti v-něn, a po případě i povšechný nárys díla, pro něž se má v-ovati. Nato druhým aktem fixuje podrobně terén, jenž má býti v-něn. Tomu se říká l'arrêté de cessibilité. Tento akt musí předcházeti řízení, ve kterém projekt díla se vykládá na obecním úřadu, aby interesovaní vlastníci mohli činiti připomínky. O těchto připomínkách podává dobrozdání zvláštní administrativní komise, když vyvlastňuje stát nebo departement.

L'arrêté de cessibilité podléhá rekursu pour excès de pouvoir na Státní radu.

Je poznamenati, že arrêté prefektovo neznamená perfekci v-í, t. j. převod vlastnictví na v-itele. K tomu jsou povolány nyní soudy.

B. Tím se dostáváme k fázi soudcovské, t. zv. le jugement d'expropriation.

K této etapě dochází buď tak, že k ní dá podnět prefekt vydavší l'arrêté de cessibilité, nebo tak učiní intereseňti, když projekt zůstane nečinný rok po vydání zmíněného aktu. Soud po kontradiktorním řízení vydá jugement d'expropriation, který způsobuje převod vlastnictví. Může být napadán jen rekursem u kasačního soudu.

Význam intervence soudu v této fázi řízení je v tom, že má verifikovati, byly-li akty předcházejících etap administrativních provedeny dobře. Nesmí však přezkoumávat jejich řádnost (régularité) a zákonitost, protože by jinak bylo porušeno oddělení moci soudcovské a administrativní (někteří autoři jsou jiného názoru).

Expropriační nález soudní způsobuje bezprostřední převod vlastnictví (tedy tohoto vlastnictví se nabývá originárně) a působí i proti třetím osobám (mimo v-tele a v-ovaného). Vlastník může podřeti věc v-něnou až do zaplacení odškodného.

C. Fáze odškodňovací. Porotám odškodňovacím skládaným ad hoc z občanů se vytýká, že odškodné vyměřují velice štědře, čímž se zdražují veřejné práce. Když porota se usnese na výši náhrady, magistrát directeur jí přidělený (je to soudce) nařídí uvedení v držbu po zaplacení odškodného — (l'envoy en possession).

Již v kmenovém francouzském zákonu z 3. května 1841 nacházíme ustanovení, že při určování náhrady se nepřihlíží k změnám a investicím provedeným od v-ovaného k tomu konci, aby dosáhl vyššího odškodnění. Zásadou je, že v-něný nemá v-ím býti zkrácen, ale také ne obohacen.

Zcela singulární je kompetence poroty odškodňovací, aby ona sama při částečné expropriaaci vyslovila v-i zbytku, když by pro v-ného ztratil cenu (requisition d'emprise totale).

K citovanému zákonu z 1841 pozdější zákonodárství připojilo — pokud jsem informován — dva významné dodatky. Je to především t. zv. expropriation par zones (zákon ze 6. listopadu 1918) záležející v tom, že v-ňovatel může v určitých případech vyvlastniti více, než je třeba pro všeužitečné dílo. Tím se m. j. inten-duje, aby expropriaant těžil ze stoupanutí ceny pozemků způsobeného provedením díla. Pak je to t. zv. expropriation con-

ditionelle (zákon ze 17. července 1921) souvisící se vzestupem cen pozemků po válce. V-itel může žádati, aby ještě před vlastním v-ím byla stanovena výše náhrady, aby se nepouštěl do příliš nákladných projektů.

Zvláštností je, že francouzské právo zná jen v-i nemovitostí. Požadování movitostí podléhá zcela jinému právnímu režimu (t. zv. rekvisice).

II. Právní základ v-i Protože v-i je tak pronikavý zásah do majetkových práv, musí se právní stát starati o náležitou garancie ve prospěch v-ného. Výjimečné místo zaujímá tu Anglie se svou vášnivou úctou k soukromému vlastnictví. Bez všelikého psaného zákona resp. common law vyvinula se tradice, že jen „legislature alone can interpose and compel the individual to acquiesce“. Původně každé konkrétní v-i mohlo býti provedeno jen zákonem — dále se tak ve formě nalézání práva ve způsobě private bill. Tento ve své jednoduchosti velkolepý systém, praví Layer, byl později prolomen a modifikován připuštěním provisional orders, které se hromadně předkládají parlamentu k schválení, jež se děje pomocí confirming bill, rovnající se public bill.

Zákonodárce může, nechce-li konkrétní případ upravit zákonem, vydati všeobecný zákon upravující zásadní otázky v-i, nebo může v jednom zákoně stanoviti, v kterých případech je možno vyvlastňovati (v zásadě systém slovenský), anebo může vytvořiti řadu zákonů pro jednotlivé druhy v-i.

V zemích historických máme všeobecné ustanovení o v-i v § 365 o. z. o. a vedle toho velkou řadu speciálních norem v-vacích.

Podrobně tyto předpisy seznámenal Uhlíř ve Veřejné správě I. roč. (vyšlo 1931). Po té době byly vydány některé další expropriační normy předstihující kvalitou normy dosavadní. Kvůli přehledu uvedu zde věci hlavní (viz speciální hesla Slovníku). Přitom již zde uvedeny některé momenty, na které narazíme později.

Lesní zák. č. 250/1852 ř. z. má předpisy o v-i v § 24 násl. V § 25 jest uvedeno, že smyky všeho druhu a jinaké zařízení k dopravě dříví mohou býti zřízeny i přes veřejné cesty a vody resp. přes cizí budovy, podle § 33 plavební stavby již zřízené musí se novým plavebním podnikům přenechati k používání.

Horní zák. č. 146/1854 ř. z. prikazuje vydávání v-vacího nálezu báňským úřa-

dům. Nejvýznamnější normou o v-í byl zák. č. 30/1878 ř. z., jehož nyní české autentické znění bylo vyhlášeno v důsledku shora cit. zákona železničního. Na tento zákon se odvolávají některé zákony pozdější, také zákon č. 66/1901 ř. z. o vodních stavbách a regulacích řek (§ 13).

Podle § 55 ubytovacího zák. č. 93/1879 (ve znění zák. č. 100/1895 ř. z.) může vojenská správa pro vojenskou posádku nabytí vyvlastněním práva vlastnického nebo práva k užívání pozemků pro vojenská cvičiště, střelnice, tělocvičny, jízdárny, koupadla i brody koňské. Nešlo-li by o zařízení pro posádku, bylo by v-í pro taková zařízení možné jen podle § 365 o. z. o. Správní úřady určují výlučně výši náhrady.

Zák. č. 64/1889 ř. z. stanoví, že majitel soukromého skladiště, jehož pozemek leží na železničním tělese, je povinen přenechat jej veřejnému skladišti.

S případy v-í se setkáváme také ve stavebních rádech.

Zajímavé ustanovení měl nyní již neplatný zák. č. 22/1893 ř. z. (§ 22 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb.) o v-í k regulaci asanačního obvodu města Prahy v tom smyslu, že obec mohla své v-ovací právo přiznané jí v plném rozsahu § 365 o. z. o. přenést na jiné osoby.

Vodní zákony znají četné případy v-í. Zák. meliorační č. 116/1884 připouští k účelům zavlažování neb odvodňování vyvlastnění vodního práva, když by jinak podnik nebyl proveditelný nebo s nepřiměřeným nákladem a má-li podnik nesporně větší hospodářskou důležitost než v-vané vodní právo. Podobně ustanovuje i zák. o hrazení bystřin č. 117/1884 ř. z.

Patentní zák. č. 30/1897 ř. z. (ve znění zák. č. 305/1919 ř. z.) ustanovuje, že státní nebo vojenská správa jsou oprávněny v-iti patent nebo práva na využitkování vynálezu, vyžaduje-li toho zájem ozbrojené moci neb obecného dobra nebo jiný nutkavý zájem státní.

V-ovací nález vydává ministerstvo vnitra.

Zajímavé kompetenční předpisy měl nyní málo praktický zák. č. 189/1919 Sb., podle nichž stát a země měly v-ovací právo pro stanoviště pro budovu školní anebo mohly vyvlastnit budovu již vystavěnou. Někdy v-ovacím úřadem byl předseda zemské školní rady v dohodě se zemským úřadem, jindy ministerstvo školství v dohodě s ministerstvem vnitra. Zákon znal také nucený nájem.

Důležitý je zák. o soustavné elektrisaci č. 438/1919 Sb. V některých případech připouští jen zřízení služebnosti pozemkové a zná právo na rozšíření expropriace. V § 13 je ustanovení — v našem právu, soudím, nové, že náhrada se může dáti k návrhu strany v dodávce proudu, směnou za jiný pozemek nebo poskytnutím jiných výhod. Pro řízení v-ovací a odškodňovací se zákon odvolává na zák. č. 30/1878 ř. z. Podle § 28 cit. zák. resp. podle zák. č. 258/1921 Sb. ministerstvo veřejných prací je příslušné v-niti celý podnik elektrický. Totéž ministerstvo určuje náhradu. Vedle toho totéž ministerstvo může v-niti i několik elektrických podniků, když jejich vlastníci nevyhovějí výzvě, aby své podniky sloučili (§ 3 zák. č. 258/1921 Sb.).

Pozoruhodné novoty zavedl zák. č. 20/1920 Sb. o v-í pro stavbu obytných a veřejných budov. Omezil právo v-ovací na stát, okresy, obce a všeužitečná stavební družstva, vyloučil určité plochy z vyvlastnění, m. j. budovy a jiné předměty historické resp. umělecké ceny, zavedl po první knihovni poznámku zahájeného řízení expropriačního, omezil možnost zciziti pozemek v-ím získaný (§ 7). O některých ustanoveních lze uvažovati v tom směru, nejsou-li v nich vysloveny zásady ovládající v-í vůbec.

Nelze pominouti zákony o stavebním ruchu často obnovované a měněné. Jak uvidíme, vyvolaly různé názory o tom, kterého zákona má odvolací stolice užíti.

Podle zák. č. 87/1920 Sb. je přípustné v-í k provedení staveb parlamentu, budov státních úřadů ústředních, vysokých škol a jiných monumentálních státních budov. Pro v-í platí normy zák. č. 20/1920 Sb. Touto recepcí staly se řečené normy součástí zák. č. 87/1920 Sb., na čemž nic nezměnila skutečnost, že tento zákon byl zrušen zákonem č. 100/1921 Sb.

Zák. č. 33/1922 Sb. o užití dopravních cest a nemovitostí pro telegrafy připustil v-í, žádají-li toho důležité důvody provozní a technické, nebo je-li náklad na zřízení telegrafů na jiném místě nepoměrně vysoký. I tento zákon zná právo na rozšíření expropriace.

V-í zná také celní zák. č. 114/1927 Sb. (kvůli přehledu celních hranic a oběhu zboží). V-ovací nález vydává ministerstvo financí. Celní a monopolní řád z r. 1835 (sb. z. pol. 63, č. 113) dovoluje v-í pro zřízení solných závodů. Tento řád se odvolává na § 365 v. z. o.

V zák. katastrálním č. 177/1927 Sb. je připuštěno v-í pro ustálení, zajištění a používání trigonometrických bodů.

Pronikavě zasáhly do dosavadního právního stavu některé nejnovější v-vací normy, které nás budou zvláště zajímati.

Jsou to: zák. č. 63/1935 Sb. o vyvlastnění k účelům obrany státu, zák. č. 82/1935 Sb. o ochraně a obraně proti leteckým útokům. Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb. o odstraňování stavebních a komunikačních závad v obcích a Opatření Stálého výboru č. 291/1938 Sb. o v-í a o některých jiných opatřeních k účelům hospodářského přebudování nebo dočasného hospodářského zajištění nezaměstnaných osob. V těchto normách setkáváme se také s kodifikací některých poznatků nauky.

Souhrnný úsudek o vyličeném stavu v-vacího práva nemůže než vyzníti v ten smysl, že naše zákonodárství — až na poslední zjevy — je velice chatrné a neúplné, bez zvláštní jednotící myšlenky. Kde existují speciální zákony, nelze užití § 365 o. z. o., zvláště tam, kdy tyto normy omezují v-í. Musíme bedlivě zkoumat, co ze speciálních úprav nás vede k poznatkům platným pro každé vyvlastnění.

Je na př. uznáno praxí, že nelze zákona č. 30/1878 ř. z. užívat analogicky, když speciální zákony se ho nedovolávají. Tot konstantní praxe Nss-u — srov. na př. Boh. adm. 9090, 11.626. Výjimečně lze pro v-í užití dvojí normy v-vací — viz Boh. adm. 13.051.

Nejvšeobecnější normou v-vací je § 365 o. z. o. Jemu musíme v první řadě věnovati pozornost již proto, že některé speciální normy na něj poukazují.

Vyskytla se otázka, lze-li vůbec viděti v tomto ustanovení o. z. o. základ pro expropriaci. Pochybnost byla způsobena V. článkem základního zákona č. 142/1867 ř. z., podle něhož v-í bylo možné jen v případech a způsobem, jak stanoví zákon. Pražák, nejnověji i v 2. vyd. své Ústavy říšské (str. 139), vyložil věc tak, že § 365 o. z. o. zůstal platnou normou expropriační i po vydání speciálních zákonů o v-í (jinak zvláště Layer, (str. 166 násl.). Pražákovo stanovisko zvíťazilo i v praxi jak správního soudu rakouského, tak našeho Nss-u — uvádím namátkou jen Boh. adm. 7371. Tak bylo na tomto základě povoleno v-í pro stavbu a rozšíření státní silnice, pro stavbu ústavu choromyslných, pro zřízení vojenského cvičného tábora mimo posádkové město, pro stavbu

kasáren, pro zřízení hřbitova, pro stavbu nemocnice, školy, úřední budovy a j.

Takový postup sluší jen vítati, protože by jinak nastala mezera v našem zákonodárství v případech, na které by nedopadal žádný speciální zákon.

Je samozřejmé, že cit. § 365 nevztahuje se jen na státní příslušníky a že má na mysli netoliko úplně v-í, nýbrž omezení vlastnictví a to i movitostí, jak plyne z 3. odst. § 2 zák. č. 30/1878 ř. z. Před mnohými lety v době uhelné kalamity rozpředla se diskuse o tom, možno-li v-iti zásoby uhlí u majitelů dolů. Pražák byl pro, Ulbrich proti, pokud se pamatují.

V § 365 o. z. o. operuje se pojmem obecné dobro, t. j. pojmem veřejného zájmu, všeužitečnosti díla, pro které se má v-ovati. Tím se dostáváme ke kardinální otázce v-vacího práva. Nejde tu o volné uvážení, nýbrž o pojem právní. V některých speciálních zákonech se tato otázka i u nás řeší samostatným aktem, tak pro obor železničního práva koncesí železniční resp. výrokem o všeužitečnosti železničního podniku, pro obor zákona č. 63/1935 Sb. potvrzením ministerstva národní obrany (§ 1, odst. 5), že vybudování podniků důležitých pro obnovu státu je naléhavě nutné (srov. Boh. adm. 14.292). I jinak se někdy mluví o naléhavém veřejném zájmu (§ 40 zák. č. 30/1878 ř. z.).

S veřejným zájmem operují naše zákony i mimo obor v-í. Je otázka, zda-li veřejný zájem uvedený v takových jiných zákonech stačí také k expropriaci (mysleme na § 20 přídelového zákona, podle kterého při povšechném pracovním plánu v řízení přídelovém má se přihlížeti k tomu, aby nebyly rušeny krásy přírodní a ráz krajiny a aby nevzaly újmy památky přírodní, historické a umělecké).

Přebohatá je literatura o tom, jak definovati pojem veřejný zájem. V popředí stojí výklady Layerovy.

Kladou důraz na to, že zájmy svazů územní samosprávy jsou vyšší zájmů kolektivů soukromých. Zájmy nižších svazů územní samosprávy musí ustoupiti zájmům svazů vyšších. Nejvyšším svazem je stát. Toto kritérium je plodné, ale neposkytuje řešení úplně uspokojivého.

Nesporno je jen to, že zájmy soukromé jsou nižší zájmů veřejných a že v okruhu zájmů veřejných lze zjistiti celou hierarchii vícenosti a méněcennosti (Boh. adm. 124).

Nejvýše stojí v naší otázce normy o pevnostech. Ustanovuje tak výslovně 3. odst.

§ 6 zák. č. 63/1935 Sb. Za nimi jdou předpisy o železničích; železnicím musí ustoupiti ostatní veřejné komunikace. Dobře to lze sledovati i podle pozitivního zákonodárství.

Již podle železničního koncesního zákona č. 238/1854 ř. z. (§ 10) mohla sice koncesovaná železnice rušiti nebo nesjízdnými činiti veřejné cesty, mosty a jiné komunikační prostředky, ale byla povinna postarati se o dokonalou náhradní komunikaci.

Nyní platný železniční zákon č. 86/1937 Sb. převzal v podstatě zmíněný předpis § 10 žel. konc. zákona ve svém § 47. V § 48 je ustanoveno, že železniční podnik musí dovoliti, aby veřejná pozemní komunikace tvořící dálkové spojení, přetala dráhu. Jiná veřejná komunikace pak tehdy, žádá-li toho veřejný zájem. Na § 52 jen odkazují.

Bylo uznáno správným v-í hřbitova pro účely železniční.

Zásadního významu je nález Boh. adm. 14.224, že veřejný zájem je dán, podniká-li se dílo za tím účelem, aby bylo vyhověno životním potřebám nějakého širšího celku, státního, územního, sociálního a p. Stejně závažné jsou nálezy Nss-u o tom, že veřejný zájem nemusí býti absolutní — srov. Boh. adm. 14.396, jenž se odvolává na nález 5766, kde čteme, že zákon připouštějící v-í v zájmu veřejném, nemá na mysli nutnost absolutní, neboť takovýchto nutností buď vůbec není nebo se vyskytují jen zcela výjimečně. „Kdyby v-í bylo podmíněno absolutní nutností, byl by tím tento institut prakticky znehodnocen a soukromý zájem vlastníků byl by neúměrně povýšen nad zájem veřejný. Míneň je pouze nutnost relativní.“

Za neudržitelnou prohlásil Nss. konstrukci veřejného zájmu v tom smyslu, že ve veřejném zájmu je to, co je nejúčelnější a nejhospodárnější a přičemž s minimálními náklady lze docílití maximálního efektu — Boh. adm. 14.224.

Některé v-vací normy připouštějí v-í bez dalších podmínek. Tu běží jen o určení obsahu a rozsahu v-í. Sem na př. patří § 98 hor. zákona — Boh. adm. 10.131, 12.663.

Otázka relativnosti veřejných zájmů hraje úlohu při v-í veřejného statků (viz níže). Srov. Boh. adm. 12.442 o tom, že pro obor zák. č. 438/19 Sb. nejsou obecní cesty vyňaty z expropriace.

Zajímavý aspekt mají ustanovení § 6 zák. č. 63/1935 Sb. V odst. 1 řeší se kolise zájmů mezi různými ústředními úřady; ne-

dohodnou-li se, rozhoduje vláda. V odst. 2 jde o to, že potřebné pozemky jsou ve vlastnictví (správě) jiných subjektů než států. Uplatní-li ve v-ovacím řízení oprávněný úřední činitel námitky s hlediska jiných veřejných zájmů než jsou zájmy obrany státu, rozhodne ministerstvo, do jehož oboru působnosti náleží ochrana dotčených veřejných zájmů, v dohodě s min. národní obrany, zda a pokud má býti při uplatňovaných námitkách setrváno. Při neshodě rozhodne vláda. Toto ustanovení neplatí při v-í k účelům opevnění. K tomu je odkázati na 2. odst. § 9 Opatření Stálého výboru č. 291/1938 Sb.

III. Právní konstrukce v-í.

Jde o to, jaký právní poměr je mezi vyvlastnítelem a vyvlastněným (k těmto pojům viz V.). Zajímají nás tu ty normální (typické) případy, kdy se vydává konkrétní správní akt: vyvlastňovací nález. Stranou mohou zůstat ty zcela výjimečné zjevy, že speciální zákon expropriaci netoliko připouští, nýbrž ji přímo provádí. Sem patří zákon č. 251/1946 Sb. o vyvlastnění Pražského sanatoria v Praze-Podolí, jenž přesně určuje rozsah v-í a stanoví, že zápis do veřejných knih se provede na jeho základě.

Je vysvětlitelné, že dříve se v-í pojímalo civilisticky. Byla to theorie, že v-í je nucenou smlouvou, při které smluvní konsens expropriátův je nahrazen zákonem. Vyvozovaly se z toho důležité důsledky, na př. odvozené nabytí práv, ručení za vady věci a p. Laband prohlásil r. 1869 tuto konstrukci za holý nesmysl a zdůraznil úspěšně veřejnoprávní charakter v-í. Pražák rovněž již roku 1877 vykládal v-í publicisticky. Jen mimochodem podotýká, že jen několik zákonodárství vychází ze smluvní konstrukce; přitom jeví se snaha vykládati v pochybnosti smlouvu v-ovací v duchu účelu v-í.

Opuštěna je také nauka, že v-í zakládá obligatio quasi ex contractu. Její původce, Jiří Meyer, později od ní ustoupil.

Zvítězilo publicistické nazírání, že mezi v-telem a v-něným existuje poměr veřejného práva, který se formalisuje konstitutivním v-vacím nálezem jako jedním článkem v-vacího procesu.

Naše starší zákonodárství přináší proto pozitivněprávní doklady. Zákon č. 30/1878 ř. z. o v-í ve prospěch železnic ustanovuje v § 18: o tom, který předmět a v jakém

rozsahu má býti vyvlastněn, je nepřipustný pořad práva. Z materiálů zákona je jasné, že zákonodárce si byl vědom, že při nález v-ovacím jde o řešení poměru veřejnoprávního, kdežto při otázce odškodnění byl spatřován poměr soukromoprávní.

Také některé stavební řády mají podobná ustanovení, na př. Český venkovský st. ř. č. 5/1889 č. z. v. § 26, kde čteme, že o otázce, jak se určí stavební čára a která pozemková plocha se má odstoupiti, je pořad práva vyloučen.

Přechod na v-itele se děje při v-í originárně, aniž je třeba mluvit s Layerem o okupaci. Bližší je poukaz na nucenou veřejnou dražbu.

V souvislosti s v-ím se v nauce jedná o t. zv. v-vacích smlouvách. Třebá lišiti dvě stadia: před zahájením v-ího řízení a za něho. Smlouvy uzavřené k uvarování v-í se zpravidla považují za obyčejné smlouvy soukromoprávní. Některé zákony předpokládají pokus o dohodu, jiné jej nařizují jako podmínku zahájení řízení v-ovacího, na př. Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb. (§ 7), zákon č. 12/1947 Sb.

Nedojde-li k v-ovacímu nález, myslí někteří, že může se přece pokračovati normálně v řízení odškodňovacím jako součásti řízení v-ovacího v technickém smyslu. Vyskytla se dokonce konstrukce, že takový postup lze vysvětliti tak, že smluvně lze dosáhnouti téhož účelu jako při normálním v-í. Myslím, že by to vyžadovalo jasného předpisu zákonného. Kdyby ho nebylo, dohoda uzavřená k odvrácení expropriace by tuto expropriaci odstranila vůbec, tedy i řízení odškodňovacím a uvedení v držbu.

Bude záležeti na podrobném zkoumání jednotlivých zákonů v-ovacích, aby se posoudil jejich pravý smysl, zvláště v tom směru, zda vydati lze v-ovací nález o celém předmětu v-í, když o jeho části bylo docíleno dohody po zahájení řízení expropriačního. Upozorňuji na § 22 zák. č. 30/1878 ř. z., podle něhož od řízení směřujícího k určení předmětu a rozsahu v-í může býti upuštěno, jestliže nastala v této věci dohoda mezi železničním podnikem a vlastníkem. Z § 24 (3) a § 36 cit. zákona plyne, že v-ovací nález a dohoda se stavějí do jedné řady.

Je vhodné zmíniti se při otázce, zda a s jakým účinkem lze v-ovací nález nahraditi dohodou, o nález Boh. A 2475, kde bylo vysloveno, že úřad v-ovací může

podle § 7, 2 odst. zák. č. 100/1921 Sb. pokračovati jen tehdy, když nález v-ovací byl vydán a nabyt právní moci (šlo o uvedení v držbu politickým úřadem, ač o předmětu v-í bylo docíleno dohody, takže k v-ovacímu nálezu nedošlo.

Již na tomto místě a v této souvislosti jest odkázati na nález Nss-u z 3. prosince 1940, Boh. A 547 (nového číslování), v němž čteme, že § 365 o. z. o. nerozlišuje mezi výrokem, jímž se v-í povoluje, a výrokem, jímž se určuje odškodnění a koordinuje je vedle sebe. Nutno vycházeti ze zásady, že obě stadia v-ovacího řízení, pokud jeho provádění je svěřeno správním úřadům, jsou částí jednotného procesního celku se všemi důsledky plynoucími z této zásady.

IV. Předmět v-í.

Ze slova „vyvlastnění“ bylo by o sobě možné mysliti, že předmětem expropriace může býti jen vlastnictví (k věci), ale již z doslovu všeobecné v-ovací normy § 365 o. z. o. je jasné, že vyvlastniti lze i omezení práva vlastnického, zvláště zřízením věcných práv, jmenovitě služebností. Nejběžnějším případem je v-í nemovitostí — z důvodů nasnadě jsooucích. Viděli jsme výše, že francouzský zákon expropriační z 1841 mluví jen o imobilích. Někteří spisovatelé (zvl. O. Mayer) připouštějí jen toto v-í. Předmětem v-í jsou tu věcná práva k nemovitostem, jichž v-stnitel potřebuje k svému podniku anebo která tomu podniku vadí. Může také jíti o práva pod zemí (na př. zřízení tunelu). Zákon č. 42/1947 Sb. o některých opatřeních ve stavebnictví připouští expropriační zřízení práva stavby. Z téhož předpisu plyne i to další známé poznání, že nezáleží na tom, jak v-stnitel s vyvlastněnými objekty naloží — může je i zbořiti. V této souvislosti upozorňuji na duchaplnou judikaturu Nss-u o tom, že podle § 98 hor. zák. lze vyvlastniti pozemek i za účelem jeho devastace — Boh. A 12.387 s prejudikaturou.

Není na tomto místě možné probírati jednotlivé expropriační zákony v tom směru, jak vymezily obsah a rozsah v-í; je nutné odkázati na příslušná hesla Slovníku. Příkladem jen uvádím: Zákony o stavebním ruchu, často měněné, dopouštěly v-í pozemků dosud nezastavěných nebo zastavěných, avšak k účelům obývacím nezužitkovaných, dále pozemky, na nichž jsou obytné domy nebo jiné stavby, kterých úřad zakázal užívati nebo jež zakázal

zbourati, kromě pozemků, na nichž stojí určité budovy památkově cenné (zák. č. 45/1935 Sb.). Charakteristický je § 10 Opatření Stálého výboru č. 261 Sb., podle něhož určité pozemky jsou z v-í vyloučeny, ledaže by k tomu dal souhlas příslušný úřad.

Četné zákony stanoví, že lze v-ím zřídit zpravidla jen služebnost, že však vyvlastněný má po případě nárok na „výkup“ celého pozemku (rozšíření expropriace) — srov. zák. č. 438/1919 Sb. o soustavné elektrisaci (§ 12, 1. odst.).

Pokud běží o movitosti, víme, že francouzské právo má pro jejich získání zpravidla řízení rekvisiční odlišné od vlastního řízení v-ovaciho.

Při movitostech se v nauce poukazuje na to, že expropriace při jejich zastupitelnosti není tak naléhavá. Ale válečné doby ukázaly, že jejich fungibilita může být problematická. Ale i v mírových poměrech se ukázala nutnost získávat určité mobilie donucovacím způsobem. Sem patří na př. požadování koní, potahů, motorových vozidel a p. pro účely vojenské správy. Někteří v tom nevidí pravého v-í. Přiznati je, že tyto rekvisice mají jednodušší režim a nadto se od povinnika nežadá jen pati, nýbrž i pozitivní konání: dopravit na př. koně, vozidla a p. na určité místo.

Srov. hesla: Úkony válečné a Vojenství v tomto Slovníku.

V cizích legislativách se vyskytují jako předmět v-í umělecká díla, historické památky, rukopisy a dokumenty ceny archivační a vědecké a p.

Uvažuje se také o tom, která jiná práva než věcná práva na nemovitostech se hodí za předmět expropriace. V každém případě to musí být práva, kde změna osoby oprávněné nepadá na váhu. Důkazem jsou práva vodní. Naše zákonodárství zná v-í patentů, práva honebního, znalo nucené založení poměru nájemního a p. I privilegia byla předmětem expropriace. Celé podniky možno vyvlastnit, jak o tom svědčí zákon o soustavné elektrisaci č. 438/1919 Sb. a zák. č. 258/1921 Sb. (když vlastník podniku nepřeměnil jej na podnik všeužitečný, anebo když vlastníci jejich nesloučili svých podniků v jeden).

Sporná je v nauce otázka, může-li být vyvlastněn veřejný statek (veřejné vlastnictví). Protože tento statek slouží veřejnému zájmu a protože v-í je možné také jen ve veřejném zájmu, stojí tu veřejný

zájem proti veřejnému zájmu. Z toho dilematu nevidí někteří jiného východiska než v názoru, že by musil nastati napřed *déclassement* (zrušení) veřejného statku. Těm, kdo si uvědomují relativnost, odstupňovanost veřejných zájmů (viz výše ad II), není těžko dojít k závěru, že nižší veřejný zájem musí ustoupiti zájmu nadřízenému. Tak i praxe — viz nález Boh. A 12.442 (zákon č. 438/1919 Sb.). -Otázku, zda v-vaný pozemek je veřejným statkem, řeší si Nss. prejudiciálně — Boh. A. 3518.

Ad II jsem již poukázal na to, že naše právo (železniční) řeší problém také tak, že nositel vyššího zájmu musí se postarat o náhradní veřejný statek téže hodnoty.

Poznámka: V-ím může veřejný statek vzniknouti. Viz § 6 říšského vodního zákona č. 93/1869 ř. z.

V. Subjekty v-í.

A. Vyvlastnitel (expropriant).

Je to aktivní subjekt v-ovaciho práva. Kdo jím může být, je podle našeho práva zcela jasně: je to podnikatel všeužitečného díla, bez zřetele na to, je-li to stát (jako fiskus), veřejnoprávní subjekt nebo korporace soukromého práva a soukromník. Stát vystupuje v řízení expropriačním jako úřední autorita, vydavatel v-ovaciho nálezu, takže v případě, že stát je podnikatelem všeužitečného díla, vystupuje ve dvojí zcela odlišné funkci: jako fiskus a jako úřední vrchnost. Věc zcela jasně viděl Randa (*Grünhutuv Zeitschrift* X (1882), Pražák (*Das Recht der Enteignung*, heslo *Enteignung* v *Oesterreichisches Staatswörterbuch*, Ústava říšská) není dosti jasný stoje pod vlivem nauky o *dominium emimens*. Umělkovaná je nauka Jiřího Jellinka, jenž ve svém Systému tvrdí o expropriantovi, že vykonává státní právo, ale jako právo své, takže oklikami dochází k jádru věci. Ostatně tak by bylo nutno konstruovati každé veřejné subjektivní právo.

Že musíme lišiti zmíněnou dvojí funkci státu, projeví se názorně v otázce odškodnění expropriáta, jež musí stát plniti jen, když je sám podnikatelem.

Zcela zvláštním zjevem je případ, že by v-stnitel mohl své právo přenést na jiné osoby. Tak ustanovoval zmíněný již zákon o pražském asanačním rayonu a dopouštělo to i Opatření Stálého výboru č. 261-1938 Sb. (§ 18). Totéž je možné i podle zákona č. 63/1935 Sb. (§ 1, odst. 4) o vyvlastnění k účelu obrany státu.

Protože v-í je tak příkrý zásah do soukromých práv, starají se právní státy o dostatečné záruky právní bezpečnosti. Odtud francouzská *déclaration d'utilité publique*, odtud předpisy v některých státech, že nejvyšší orgánové státní prohlašují, lze-li in concreto přistoupiti k expropriaci, kdežto určení jejího předmětu a rozsahu je svěřeno místům nižším.

U nás toho není. U nás relativně největší záruka je dána v těch relativně přece jen výjimečných případech, kdy vydání v-ovacího nálezu je svěřeno ministerstvům, kdežto pravidlem je příslušnost nejnižších správních úřadů, ledaže by výslovně byla stanovena kompetence orgánů zemských (nyní zemských národních výborů). Připomínám, že bylo nesprávně tvrzeno, jako by bylo přípustné užívati per analogiam těchto předpisů v případech, kde nebylo řečeno, který stupeň politických úřadů je kompetentní. Nyní otázka byla rozřešena pozitivním ustanovením, že jsou to okresní úřady (nyní okresní národní výbory) (viz § 6 správního řádu č. 8/1928 Sb.).

Někdy, jak výše ad II. řečeno, právo na v-í plyne z jiného aktu, na př. z koncesní listiny železniční, nebo z potvrzení ministra národní obrany podle § 1, odst. 5 zákona č. 63/1935 Sb., které je samostatným správním aktem a které se má obsahově omeziti na to, zda jde o vyvlastnění k účelům vybudování podniku důležitého pro obranu státu. Určiti předmět v-í, jeho obsah a rozsah přísluší jen úřadům politickým v řízení podle § 3 — Boh. A 14.292.

Jsou-li splněny zákonem žádané podmínky, má v-stnitel právní nárok na vydání v-ovacího nálezu. V čem tyto podmínky záleží, lze přesně zjistiti jen od zákona k zákonu. Tak na př. při v-í podle stavebních řádů vyžaduje se pravoplatného regulačního plánu nebo pravoplatného usnesení o rozšíření ulice, zřízení cesty — jinak by návrh na v-í byl předčasný. Podle horního zákona nelze žádost za v-í považovati za předčasnou proto, že snad potřeba v-ovaného pozemku se stane aktuální až po uplynutí doby potřebné k projednání této žádosti nejen v pořadu administrativním, nýbrž případně i před Nss-em — Boh. A 12.387. Přípustnost v-í podle § 365 o. z. o. není vyloučena ani úplným znemožněním hospodařiti na ostatních nevyvlastněných pozemcích. I když by potřebu podniku bylo lze ukójiti dobrovolným výkupem, nevylučuje to v-í, vyžadovalo-li by to takových nákladů, že by

s hlediska hospodářství, pro něž se za v-í žádá, činily výkup iracionálním — tuto zásadu nalézáme kodifikovanou v zák. č. 33/1922 Sb. a zák. č. 116/1884 ř. z., kde je také řečeno, že rozhoduje, má-li nový podnik nesporně větší hospodářskou cenu.

Důležitou otázkou pro v-stnitel je důkaz potřebnosti v-ovaného pozemku pro všeužitečný podnik, t. j. v jakém rozsahu má expropriace nastati. Dávno je ustálena judikatura Nss., že tu nejde o volné uvážení, nýbrž o hodnocení faktické přezkoumatelné před tímto tribunálem.

V-stnitel nemá podle našeho práva nároku na rozšíření v-í, t. j., aby bylo vyvlastněno více, než žádá potřeba jeho podniku. Někde takový nárok expropriant má v případech, kde nevyvlastněný zbytek je tak malý, že jeho použitelnost vyžaduje nepoměrného nákladu (Lager, str. 372) anebo když by odškodňovací povinnost byla neúměrná právě hledíc ke zbytku v-ého pozemku. Z jiného důvodu nárok na rozšíření v-í zná právo francouzské, jak plyne z výkladů ad I (exkurs).

V-í může býti provedeno navždy nebo jen na přechodnou dobu. Některé zákony umožňují závazek v-stnitelův provésti dílo do určité doby.

To není nic samozřejmého.

Je-li pozemek vyvlastněn „na dobu dolování“, považuje se podle § 100 hor. z. za trvalé. Ale v-nému není bráněno domáhati se vrácení odňatého pozemku, jakmile bude jisto, že působení porubu na pozemek skončilo — Boh. A 11.091.

Celkovou situaci líčí Pražák (Říšská ústava, 2. vyd., 146) takto: 1. Způsob nabývání práv je původní, nikoli odvozený. 2. Expropriát není povinen věc odňatou podnikateli odevzdati. 3. Expropriát mu neručí za vady věci, která tvoří předmět v-í. 4. Podnikatel nabývá vlastnictví věci, nehledíc k břemenům váznoucím na odňaté věci, pokud další jejich trvání nelze srovnati s účelem, za kterým bylo v-í provedeno. To znamená, že ta břemena se spolu vyvlastňují. Opatření Stálého výboru č. 291/1938 Sb. v § 2 výslovně ustanovilo, že s přechodem vlastnictví k nemoovitostem nebo soukromým vodám zanikají všechna práva třetích osob k těmto předmětům, není-li v-ovacím výměrem stanoveno jinak.

Expropriant je povinen odškodniti expropriáta resp. expropriáty a snášeti zrušení v-ovacího nálezu za podmínek níže

uvedených, moha někdy také býti donucen v řízení expropriačním pokračovati.

B. Vyvlastněný (expropriát).

Je to pasivní subjekt v-í. Kdo to je, lze všeobecně lehce formulovati: jsou to všichni majitelé práv, která jsou nesrovnatelná s právy, jež mají býti expropriaací založena a proto musí býti zrušena neb omezena. Z toho plyne, že všichni expropriáti by měli míti přímý nárok proti v-stniteli na odškodnění a procesní práva: býti stranami v řízení expropriačním a míti opravné prostředky proti v-vacímu nálezu.

Při nejednotném a neúplném zákonodárství vyskytují se sporné otázky.

Dříve však nutno se zmíniti o tom, že některé osoby nemohou býti expropriáty v důsledku mezinárodního práva. Tak stanoví § 83 zákona o obraně státu č. 131/1936 Sb., že nemohou býti předmětem v-í:

1. Věcné prostředky cizích diplomatických misí a konsulárních úřadů, osob požívajících exteritoriality podle mezinárodního práva, osob náležejících k cizím diplomatickým misím, k cizím konsulárním úřadům, k orgánům cizích států vůbec a k orgánům mezinárodním, s tou podmínkou, že tyto věcné prostředky slouží úřední potřebě nebo potřebě osoby a domácnosti a že ony úřady neb orgány působí na území ČSR se svolením vlády československé a nejde o příslušníky ČSR,

2. ostatních cizinců v rozsahu, který vyplývá z mezinárodních smluv nebo z mezinárodního práva vůbec (srovn. také § 3 Opatření Stálého výboru č. 291/1938 Sb.).

Tato ustanovení lze aplikovati na všechny případy v-í.

Všimněme si některých speciálních zákonů v-ovacích v tom směru, jak nakládají s expropriáty.

Především železničního zákona expropriačního č. 30/1878 ř. z. Tento zákon definuje pojem v-ného v § 4 pod záhlavím: „Předmět a rozsah odškodnění“ a prohlašuje za v-ného toho, jemuž náleží předmět v-í, anebo toho, jemuž na předmětu v-í náleží věcné právo spojené s vlastnictvím jiného předmětu. V § 2 mezi předměty v-í uvádí také zřízení služebnosti a jiných věcných práv na nemovitých věcech, dále postoupení, omezení nebo zrušení uvedených věcných práv a také takových práv, jejichž výkon je vázán určitým místem (myslí se na právo honební a rybářské, provozování živnosti ve schválené provozovně a p.).

Slovník veřejného práva českosl.

Jen tyto oprávněnci v § 4 uvedení měli by býti pravými v-něnými, nikoli ostatní věcně oprávnění, kteří nemají přímého odškodňovacího nároku proti expropriátovi, nýbrž jen proti vlastníku pozemku, jak plyne z § 5. Ten mluví o uživatelích, poživatelích a nájemcích, které má odškodniti v-něný za podmínky v cit. § statuuvané (bez bližšího lišení). (Podle anglosaského práva jsou i osobně oprávnění pravými expropriáty.)

S otázkou, kdo je pravým expropriátem, souvisí otázka, kdo má právo býti stranou v řízení v-ovacím, může podávati odvolání, žádati za zrušení v-ovacího nálezu a uzavíratí dohody (srov. §§ 14 a 15 želez. vyvl. zákona).

Z některých jiných zákonů lze seznati, koho považují za pravé expropriáty jen nepřímě z předpisů o tom, jak žádost má býti doložena (výpisy z veřejných knih), kdo se má přibíratí k řízení jako strana.

Protože se zřetelem na § 109 úst. list. mluví presumpce pro svobodu vlastnictví (v širším smyslu), tedy zásada úměrnosti ve veřejnoprávních vztazích tak charakteristická, plyne pro expropriáta zásada: kde stačí v-í části pozemku, nemá býti odnímán pozemek celý, kde stačí zřízení služebnosti, nemá býti v-ován pozemek sám, kde stačí přenechání dočasné, nemá se sahati k odnětí (omezení) trvalému; vždy za předpokladu, že pozitivní norma neustanovuje jinak.

Z důvodů ekvity přiznává se v-ovanému právo na rozšíření v-í, které vždy předpokládá jasné ustanovení zákonné, protože by se tím mohlo ztížiti provedení všeužitečného díla.

Pro naše právo, pokud mohu viděti, není přiznáno expropriátovi právo vyvlastnění celého pozemku, když by podniku stačila exproprieace části. (V § 27 želez. vyvl. zákona se předpokládá souhlas obou stran.) Naše zákony znají rozšíření v-í jen v případech, kdy zřízení pouhé služebnosti by bylo pro expropriáta neekvitní, ježto by mu po případě zbyla bezcenná nuda proprietas. Tak ustanovuje železniční vyvlastňovací zákon č. 30/1878 ř. z. v § 3, že vlastník pozemku přenechaného k zatímnímu užívání je oprávněn žádati, aby železniční podnik koupil pozemek, jestliže užívání trvá déle než 6 měsíců po zahájení provozu, po případě déle než 2 roky, byl-li pozemek postoupen k užívání teprve po zahájení provozu.

Místo zřízení služebnosti podle práva

přípustného může v-něný žádati v-í pozemku samého na př. podle § 28 b) č. vod. zákona (pozbyl-li by pro majitele účelné užitelnosti), podle § 100 hor. zákona nebo podle zákona o soustavě elektrisací č. 438/1919 Sb., jakož i podle zákona č. 33/1922 Sb.

Důležité je právo expropriátovo žádati za zrušení nálezu expropriačního. Některé zákony mají o tom výslovné ustanovení. Tak na př. stanoví § 38 želez. v-ovacích zákona č. 30/1878 ř. z., že v-něný může žádati za zrušení expropriačního nálezu za podmínek v § tom určených. Podobný předpis má také § 13 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb., které také výslovně předpisuje, že expropriát (jeho právní nástupcové) má nárok na náhradu škody, která mu vznikla provedením vyvlastňovacího řízení, a odkazuje spor o to na pořad práva. Stejně zákon č. 42/1947 Sb., § 13.

I když právo žádati za zrušení expropriačního nálezu není v-němu výslovně přiznáno, má k dispozici zásadu dalekosáhlého a vítaného nálezu Nss-u Boh. A 11.626 citovaného výše ad II. Srov. také nález Boh. A 125 (z r. 1939), kde bylo vysloveno, že lze zrušiti expropriační nález, když skutečného účelu v-í v dohledné době není vůbec možné, protože v-něný pozemek byl regulačním plánem prohlášen za nezastavitelný.

Expropriát má podle některých zákonů povinnost vůči vyvlastniteli zdržeti se všeho, co by v-í mohlo ztížit nebo znemožnit pro neúměrnou výši odškodnění. (Mysleme na to, že by v-něný ohradil dvory nebo plochy podle § 17 hor. zákona.) Tak ustanovuje želez. expropriační zákon č. 30/1878 ř. z. v § 19: když nález v-ovací nabude moci práva, je expropriát povinen zdržeti se jakékoli změny na předmětu vyvlastněném kromě té, kterou přináší s sebou pokračování v řádném hospodářství, nebo nejde-li o opatření potřebná k zachování předmětu v-í a neodkladná.

Stejně stanoví § 2 zákona o v-í k účelům obrany státu č. 63/1935 Sb., že při určení náhrady nelze přihlížeti k poměrům, o nichž je zjevno, že byly způsobeny v úmyslu, aby se jich použilo jako důvodu za zvýšení náhrady.

Kdežto želez. vyvl. zákon posunuje zakázanou dobu k právní moci v-ovacího nálezu a zákon č. 63/1935 Sb. se nezmiňuje o počátku zakázané doby, stanoví § 11 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb., že ode dne, kdy expropriát byl vyzooměn o zahájení řízení expropriačního, je povinen

zdržeti se každé změny na předmětu v-í, která přesahuje pokračování v řádném hospodaření, ač nejde-li o nutná a neodkladná opatření k jeho udržení. Srov. § 11 zákona č. 42/1947 Sb.

Kde takových a podobných norem není, narážíme na spornou otázku, platí-li zakázaná doba všeobecně a od kterého okamžiku počíná.

O tom jsou různé názory, pokud nebyl vydán expropriační nález. Lauer (str. 404 až 406) argumentuje takto: Do této doby není expropriát, jsa dosud vlastníkem, expropriátovi k ničemu zavázán, nevěda, zda, kdy a jak bude v-í provedeno, k jeho závazku řečeného obsahu bylo by třeba výslovného zákonného ustanovení. Naproti tomu lze namítnouti, že ve veřejném právu platí zásada dobrých mravů (fair play) — srov. Slovník I. str. 55—56 — která nedopouští, aby expropriát směl úmyslně (a o to jde) znemožňovati nebo ztěžovati zřízení všeužitečného díla, pro které zákon připouští ve veřejném zájmu tak pronikavý zásah do práv soukromých jako je v-í. Myslíme tedy, že celému institutu lépe hová ustanovení § 11 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb., které v-němu ponechává nutná a neodkladná opatření k normálnímu hospodaření. V § 7 zákona č. 30/1878 ř. z. byla vyslovena zásada ovládající celý institut, pokud se mluví o jasném úmyslu.

VI. Odškodnění.

1. Esentiale v-í je požadavek, aby se v-němu dostalo odškodnění (viz ad I), protože jinak by bylo nespravedlivé žádati na něm zvláštní obět ve prospěch veřejného zájmu, což by odporovalo zásadě rovnoměrného rozvrhu veřejných břemen a rovnosti občanů před zákonem.

Sporná je otázka právní povahy nároku na odškodnění. Nelze v něm viděti civilistický institut náhrady škody již proto, že na straně v-stnítele nejde o nějaké zavinění, když užívá svého nároku na v-í a v-ný koná svou povinnost. Máme před sebou nárok sui generis. Pochybné je, jde-li o nárok veřejnoprávní či soukromoprávní. Rozhoduje, že nárok na odškodnění je rubem povinnosti expropriáta trpěti v-í, že jde o nedílný, jednotný právní poměr asi v tom smyslu, jako je veřejnoprávním nárok na vrácení indebite placených veřejných dávek.

Positivní právo by arci mohlo věc upravit jinak, jak se stalo na př. v želez. vyvl. zákoně č. 30/1878 ř. z., z jehož materiálů je nepochybné, že nárok na expropriační je ve-

řejnoprávní, kdežto nárok na odškodnění byl posuzován civilisticky. Plyne to, jak výše jsem uvedl, z textace § 18 a z příkázání určení výše náhrady před soudy. Souhlasím s Layerem (str. 485—486), že nárok nás zajímající je veřejnoprávní, pokud nás pozitivní právo přímo nenutí ke koncepci civilistické. Tuto formulaci Layerovu mám za případnější, než svou vyslovenou v Právniku LVIII, str. 5—6. Potíž vzniká tím, že starší zákony odkazují rozhodovací kompetenci zpravidla soudům buď de plano, anebo tak, že prozatímně sice náhradu určují správní úřady, ale strany mohou jít na soud. Novější zákony — pod vlivem lepšího poznání právního — spokojují se zpravidla s výlučnou příslušností správních úřadů — viz § 3 zákona č. 63/1935 Sb., § 11 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb. a § 4 opatření téhož výboru č. 291/1938 Sb. (ale srov. § 9 zákona č. 42/1947 Sb.).

Spor o právní povahu odškodňovacího nároku má vzápětí i důsledky hmotněprávní: otázku promlčení. Některé zákony stanoví lhůtu, do které možno jít na soudy. Zvláště upozorňuji na to, že § 105 úst. list. a provádějící jej zákon č. 217/1925 Sb. netýká se veřejnoprávních nároků. Pražák (Ústava říšská) posuzuje věc takto: „Nárok expropriátův slušelo by sice spíše za veřejnoprávní pokládati, poněvadž tu jde v podstatě toliko o zmírnění břemena expropriátu v zájmu veřejném uloženého. Vskutku však pozitivně zákonodárství pohlíží k nároku tomuto jakožto soukromoprávnímu, což se jeví v tom, že rozhodnutí dotčené aspoň v dalším postupu z větší části přikázáno jest soudům.“

Jsem si ovšem vědom, že by zákon mohl soudům svěřiti i věci veřejnoprávní — z důvodů oportanity.

Praxe Nss-u hájí veřejnoprávní charakter odškodňovacího nároku, srov. na př. Boh. A 9439 (1931) o císařském nařízení č. 284/1914 ř. z.

Již v této souvislosti se zmiňuji o nálezu Boh. A 12.387 (s prejudikaturou), kde bylo vysloveno: Prozatímní výrok o odškodném podle § 103 hor. zákona přezkoumává Nss. jen potud, zda vyvlastňovací nález obsahuje toto povinné zatímní stanovení odškodného, a není-li tento výrok o odškodném stížen takovými vadami procesními, jež by jeho právní existenci činily pochybnou (tento nález má význam pro všechny případy, kdy správní úřady prozatímně stanoví odškodné).

2. Je otázka, kdo všecko má přímý nárok na odškodné proti v-stniteli.

Zásadně všichni expropriáti. Leč pozitivní právo volí někdy systém subrogace jež znamená, že určití expropriáti mohou se hojiti z odškodného priznaného vlastníku odňatého pozemku.

Uvedu zde některé příklady: Želez. vyvl. zákon stanoví v § 35, že nároky třetích osob se uspokojují podle předpisů o rozvrhu nejvyššího podání při nucené dražbě. § 5 zákona č. 63/1935 Sb., § 11 zákona č. 82/1935 Sb., § 11 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb., § 6 Opatření téhož výboru č. 291/1938 Sb. a § 11 zákona č. 42/1947 Sb.

Některé normy výslovně stanoví, který časový moment je rozhodný pro určení výše odškodného. Podle § 2 zákona č. 63/1935 Sb. je to doba zahájení vyvlastňovacího řízení; stejně § 11 zákona č. 82/1935 Sb. a § 6 Opatření Stálého výboru č. 291/1938 Sb.

Kde takových předpisů není, měl bych za rozhodný časový moment vydání v-ovacího nálezu.

Pravidlem je náhrada v penězích. Výjimečně může býti poskytnuta jinak: v pozemcích, věcných právech, elektrickém proudu a p. Sem patří, pokud vidím, zákon o soustavné elektrisaci č. 438/1919 Sb. (žádá se souhlas expropriáta), zákon č. 63/1935 Sb., § 2, kde stanoveny bližší podmínky, § 11 zákona č. 82/1935 Sb., § 12 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb. a § 6 Opatření téhož výboru č. 291/1938 Sb. a § 11 zákona č. 42/1947 Sb., kde se také stanoví, že soud určí cenu obou pozemků, není-li stejná.

Kde se takto poskytuje náhrada nepeněžítá, jde přesto o v-í se všemi důsledky.

Nejspornější otázkou je, v jaké výši má býti odškodné vyměřeno. Východiskem jest ustanovení § 365 o. z. o., jež mluví o „angemessene Schadloshaltung“, což jaksi autenticky vyložil § 4 želez. vyvl. zákona ustanovením, že železniční podnik je povinen dáti v-něnému za veškeré majetkové újmy, které mu byly způsobeny vyvlastněním, náhradu odpovídající odškodnění podle § 365 o. z. o. Co to in concreto znamená, bývá pochybné. Obtížnost otázky ukazují obsírné výklady Layerovy. U nás nadto je možnost různého posuzování v praxi, protože k slovu se dostávají nejvyšší soud a nejvyšší správní soud. Pozitivní právo nám poskytuje jen některé pokyny. Tak podle želez. vyvl. zákona má se hleděti nejen k ceně (v-vaného) pozemku, ale také na to, oč se zmenší cena zbývajících částí pozemkového majetku; k ceně zvláštní obliby,

k zvýšení ceny, které nastane u předmětu v-í ve spojitosti s vybudováním dráhy, se nehledí. Zákon 63/1935 Sb., č. 82/1935 Sb., jakož i zákon č. 42/1947 Sb. nepřinesly nových hledisk, Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb. jen dodalo, že se má přihlížeti k stavebnímu a hospodářskému stavu objektu, jeho stáří, možnosti jeho využitkování za dosavadního stavu, ale s přihlédnutím k nutným omezením policejně nebo stavebně-zdravotním, jimiž se vlastník musí řídit.

V nálezu Boh. A 3344/1924 se praví, že podle § 365 o. z. o. pod náhradou se rozumí náhrada za všechny majetkové újmy vzniklé v-ím. Měřítkem není pouhá obecná hodnota, nýbrž zvláštní cena, kterou objekt má pro v-ného se zřetelem na jeho hospodářské poměry. Poučný je Boh. 140/39. Z judikatury vídeňského nejvyššího soudu uvádím: přerušeni živnosti, místní ztrátu odběratelů, změnu bytu, dopravní náklady, náklady a poplatky nového nabytí, momenty souvisící s věcným podkladem činnosti expropriátovy. Podle našeho nejvyššího soudu nepatří sem újmy mravně závadné (provozování nevěstince), patří sem pokles měny, zisk ze státního převratu atd.

3. Všecky normy, které o věci vůbec jednají, shodují se v požadavku, aby před uvedením v držbu byla náhrada zaplacená nebo složena k soudu. Jen tak je splněna zásadní podmínka ve všech případech v-í v duchu § 365 o. z. o.

VII. Řízení v-ovací.

Povšechný přehled. Řízení v-ovací lze dělit na dvě stadia: řízení postupovací a řízení odškodňovací. Obě tato stadia bývají i zevně oddělena a to v těch případech, kdy vlastní řízení postupovací, kde jsou příslušné úřady správní, je zevně odděleno od řízení odškodňovacího, pokud jsou k němu příslušné soudy, a to buď de plano anebo tak, že strany se mohou na ně obracet proti prozatímnímu určení náhrady, příkazovanému soudům.

Ale i když obě stadia procesní jsou v rukou úřadů správních, není těmto úřadům — podle všeobecných zásad — bráněno, aby o odškodnění nevydaly samostatného, odděleného rozhodnutí, leda že by zákon prikazoval něco jiného.

Zevrubnější úpravu řízení nalézáme jen v želez. vyvl. zákoně č. 30/1878 ř. z., na který se některé zákony výslovně odvolávají. Výše (ad II) jsem uvedl, že v jiných případech analogie toho zákona je nepřís-

pučná. Přiskočí tu na pomoc správní řád č. 8/1928 Sb., jehož zásadních ustanovení, kodifikujících výsledky dosavadní praxe, lze s náležitou opatrností užíti i před správními autoritami, pro které řád ten přímo vydán nebyl. Na báňské úřady jako úřady expropriční lze ho bezpečně aplikovati se zřetelem na § 2 (1) hor. zákona.

Všeobecně sluší konstatovati, že jsou to podle zákona o organisaci politické správy č. 125/1927 Sb. politické úřady (okresní a zemské výbory s ministerstvem vnitra v čele), které jsou kompetentní, když by norma nestanovila, které správní úřady jsou věcně příslušné.

A) Řízení postupovací.

I. Mimo želez. vyvl. zákon ostatní v-ovací zákony mají jen povšechnější úpravu procesních otázek. Některé z nich mají výslovné ustanovení o tom, kdy v-ovací řízení je považováno za zahájené, tak na př. § 11 Opatření Stálého výboru č. 261/1938 Sb. ustanovuje, že podáním žádosti o v-í řádně doložena, je v-ovací řízení zahájeno. Totéž lze tvrditi o každém případě v-í. Připojil bych, že padá na váhu, že se expropriát o řádně podané žádosti dověděl — srov. k tomu důležitý nález Boh. A 12.663/1936, kde bylo vysloveno, že překážky vylučující podle §§ 99 a 17 hor. zák. v-í musí tu býti v době, kdy v-něný se dověděl o podané žádosti.

Uvedl jsem již výše (ad II a ad V), že některé zákony zavedly poznámku zavedeného řízení expropričního (děje se tak k návrhu v-ovacího úřadu). Tato poznámka je účinná proti každému, kdo později dojde k dotčené nemovitosti knihovního zápisu. Kde takového pozitivního ustanovení není, analogie je vyloučena.

Nejnázornější poměrně obraz v-ovacího řízení skýtá právo železniční, které zná typická tři stadia: povolení k přípravným pracím, vlastní řízení expropriční, a to jak normální, tak zkrácené.

1. Povolení k přípravným pracím bylo přesunuto ze želez. vyvl. zákona do samého železničního zákona č. 86/1937 Sb., §§ 6—9.

Povolení to může býti uděleno pro touž dráhu i několika žadatelům, takže nezakládá práva na koncesi definitivní ani na jiné výhradné oprávnění. Opravňuje konati na cizích pozemcích práce technické a měřičské, potřebné k přípravě stavebního projektu. Okresní národní výbor rozhoduje s konečnou platností, smějí-li se přípravné práce konati. Osoba oprávněná konati při-

pravné práce odpovídá za škodu těmito pracemi způsobenou. K zajištění náhrady uloží okresní národní výbor složitou jistotu v penězích nebo poskytnouti přiměřené zajištění jiného způsobu. O náhradě škody rozhoduje okresní národní výbor. Pro státní dráhy platí odchylná ustanovení.

2. Vlastní normální řízení v-ovací ztíženo je nedostatkem ustanovení o poznámce zavedeného řízení expropriačního. Řízení je spjato se stavebním povolením, a to předpisem § 31 želez. zákona, že šetření sluší uspořádati tak, aby jeho výsledky byly základem i k v-í. Proto želez. vyvl. zákon ustanovuje, že železniční podnik má předložit úřadu příslušnému k vydání povolení pro stavbu dráhy a pro stavbu na dráze vedle podrobného projektu výkupní plány a seznamy požadovaných pozemků a práv, obojí sestavené odděleně podle katastrálních území. Stavební úřad stanoví pak politickou pochůzku dráhy. Doklady v § 14 uvedené budtež veřejně vyloženy v příslušných obcích před konáním politické pochůzky. Každý zúčastněný může u okresního národního výboru podati námítky proti v-í. Určení času třeba uvést v obecnou známost ediktem, který budiž jednou uveřejněn v příslušném zemském věstníku. Zákon zavedl koncentrační zásadu ustanovením, že k námítkám, které byly vzneseny po skončení šetření v obci, se nehledí.

V-ovací nález vydává zemský národní výbor, který vydá jeden nebo více v-ovacích nálezů. Odpovídá to uznané zásadě, nyní kodifikované v § 69 správního řádu č. 8/1928 Sb., že lze-li předmět jednání rozdělit podle jednotlivých bodů, může býti rozhodnuto o některém z nich zvláště, je-li to účelné.

Důležité je ustanovení, že v-ovací úřad nesmí si prejudiciálně řešiti otázku, které jsou dány do výhradní kompetence železničního úřadu. To znamená, že v-ovací nález nesmí býti vydán, dokud železniční úřady neschválily projekt, resp. neudělily stavební povolení.

Nálezy v-ovací je doručiti železničnímu podniku a vyvlastněným, po případě osobám, o nichž je úřadu známo, že na ně přešlo právo, které má býti v-něno. V-ovacímú nálezu mohou odporovati expropriant a ti v-nění, kteří vznesli včas námítky proti v-í, a jejich právní nástupci. O odvolání platí nyní správní řád č. 8/1928 Sb., tedy i jeho §§ 77, 84—89.

Upozorniti je na ustanovení § 17 želez. vyvl. zákona, že malé odchylky ve výměře,

které se zjistí po přesném zaměření v přírodě, nezpůsobují potřebu nového v-ovacího nálezu (tedy stačí pouhá oprava).

Po právní moci v-ovacího výměru zařídí zemský národní výbor u knihovního soudu poznámku v-í, která má ten účinek, že nikdo, kdo se domůže následujícího zápisu, se nemůže odvolávati na to, že o v-í nevěděl.

Perfekce v-í se provádí tím, že okresní národní výbor uvede správním aktem exproprianta v držení předmětu v-í (§ 36). Zákon tomu říká nucený výkon v-í. Není mu na překážku, že předmět exproprie přešel od osoby, proti níž bylo zavedeno v-í, na osoby třetí, anebo že nastaly jiné právní změny týkající se toho předmětu. Nucený výkon nemůže býti zdržen ani tím, že rozhodnutí určující odškodnění nebo stanovící jistotu bylo vzato v odpor rekursem.

V-í pro všeužitečný podnik železniční žádá, aby v řízení bylo řádně pokračováno, jak jsem již výše uvedl. Patří sem i § 39 stanovící, že expropriant musí hraditi škodu způsobenou tím, že nedal vykonati v-í.

Zkrácené v-ovací řízení, t. j. řízení za mimořádných poměrů, upravuje § 40 a násl., na které prostě odkazují.

II. Pokud jde o ostatní v-ovací zákony, mohu se omeziti na některé zásadnější věci a odkázati na speciální hesla a na výklady výše (zvl. ad II a ad V) uvedené.

Není-li speciálních ustanovení, jest se řídit správním úřadům správním řádem č. 8/1928 Sb. Někdy úřad v-ovací je vázán při svém rozhodování úsudkem jiného úřadu — srov. na př. § 55 zákona č. 93/1879 ř. z. ve znění zákona č. 100/1895 ř. z., kde — podle stálé judikatury — přísluší výhradně vojenské správě posouditi, zda pozemek vyhovuje se zřetelem na požadavky řádného výcviku vojska, takže v-ovací úřad je tímto úsudkem vázán.

Změní-li žadatel za v-í v řízení odvolacím svůj petit tak, že se odchyluje jak co se týče požadované plochy, tak co se tkne projektované budovy i účelu, pro který má býti vyvlastněno, jde o novou žádost, o které může rozhodovati jen I. stolice.

Není nepřipustné, aby správní úřad uznal jen na zásadní přípustnost v-í a vyhradil si podrobné provedení v dalším aktu — Boh. A. 14.224.

Jednotnost celého procesu v-ovacího plyne — vedle nálezů výše citovaných — i z nálezů Boh. A. 12.193, kde čteme: Bylo-li ve v-ovacím výměru rozhodnuto i o ná-

hradě a bylo-li proti tomu podáno odvolání jen pokud běží o náhradu, nabývá v-ovací nálezní právní moci teprve tehdy, když bylo pravoplatně rozhodnuto o náhradě.

Spornou byla otázka, které normy má užití odvolací stolice, zda normy platné v době, kdy rozhodovala instance první či normy platné v době, kdy rozhoduje stolice odvolací (mysleme na zákony o stavebním ruchu rychle za sebou jdoucí). Nejvyšší správní soud kolísal. V nálezech Boh. A 1180 a 1185 kladl váhu na to, že v-ovací nálezní má povahu aktu konstitutivního, kterým teprve strana nabývá práva, takže 2. stolice má přihlížeti k právnímu stavu platnému v době jejího rozhodování. Avšak usnesení odborného plenu z 5. května 1924 postavilo se na stanovisko, že odvolací stolice má se řídit starším zákonem, leč by zákon nový obsahoval předpis rázu kogentního, jemuž by i předchozí pravoplatná úprava dotčeného poměru musila ustoupiti. V podrobnostech odkazují na svůj článek v Právniku LXXX, str. 1 a násl.

Nss. v nálezu Boh. A 9439 neuznal na nerozlučné společenství. Po stránce procesní upozornuji na Boh. A 4902.

B. Řízení odškodňovací.

Příslušnost určovati výši náhrady je u nás upravena způsobem velice pestrým. Pražák (Říšská ústava, 2. vyd., str. 149 až 150) zjistil šesterý způsob: a) Náhrada se provisorně určuje úřadem správním za tím účelem, aby se podnikatel mohl uchopiti držení věci po zaplacení této prozatím vyšetřené náhrady, při čemž stranám je vyhrazen pořad práva. b) Příslušny jsou výhradně správní úřady. c) Stranám vyhrazen je přímo pořad práva — srov. § 15 zákona patentního. d) Dána jest přímo možnost nesporného řízení soudního. e) Podle stavebních řádů po nesporném řízení může nastoupiti sporné řízení soudní. Přidal bych ještě další způsob: zvláštní komise určují náhradu. Sem patří cis. nař. č. 284/1904 ř. z. a zákon č. 161/1918 ř. z. Při tom se musí zkoumati právní povaha takových komisí. V komisi podle cis. nař. č. 284/1914 se právem spatřuje správní úřad, proti němuž možno jíti na Nss., jenž nárok na náhradu považuje za veřejnoprávní.

Pokud jsou příslušné správní úřady, platí pro ně správní řád č. 8/1928 Sb.

Želez. vyvl. zákon má dost podrobné předpisy o řízení. Prostě na ně odkazují. Zajímavý je předpis § 24, jenž v první řadě dává v-stniteli právo žádati za určení náhrady, dodává: „ale i v-něný je oprávněn za to žádati“. Zdůrazňuje se tím zájem v-stnitelův na ukončení v-i.

Literatura:

Z našich Pražák, Das Recht der Enteignung in Österreich 1877, pak v Mischler-Ulbrichově Österreichisches Staatswörterbuch (heslo Enteignung) a Ústava říšská, 2. vyd. a Uhlířův pečlivý soupis vyvlastňovacích zákonů v čas. Veřejná správa I. Z ostatní přebohaté literatury uvádím základní spis: Layer, Principien des Enteignung, 1902.

Jiří Hoetzel.

B. Vyvlastnenie na Slovensku.

Skratky:

APP = adm. proces. por. = vláadne nariadenie z 13. januára 1928, č. 8 Sb., o konaní vo veciach patriacich do pôsobnosti politických úradov (administratívne konanie = správní řízení);
 BÚ = vykonávacía úprava k všeob. ban. zák. (vyhláška rakúskeho Ministerstva financií z 5. X. 1854, č. 76 VBl);
 BZ = všeobecný bankský zákon z 23. mája 1854, č. 146 r. z.;
 MNV = miestny národný výbor;
 ONV = okresný národný výbor;
 OSP = zák. čl. I/1911 uh. o občianskom sporovom poriadku;
 SNR = Slovenská národná rada;
 ÚL = Ústavná listina Československej republiky, uvedená zákonom z 29. februára 1920, č. 121 Sb.;
 VN = nariadenie Sboru povereníkov z 22. októbra 1945, č. 128 Sb. n. SNR, o výstavbe miest a obcí na Slovensku (vyvl. nar.);
 VO = opatrenie Stáleho výboru z 16. novembra 1938, č. 291 Sb., o vyvlastnení a o niektorých iných opatreniach na účely hospodárskeho prebudovania štátu alebo dočasného hospodárskeho zaistenia nezamestnaných osôb (vyvl. op.), s účinnosťou obnovenou podľa nar. SNR č. 132/1945 Sb. n. SNR;
 VVZ = zákon z 29. marca 1935, č. 63 Sb., o vyvlastnení na účely obrany štátu (voj. vyvl. zák.);
 VZ — zákonný článok XLI/1881 uh. o vyvlastňovaní (všeob. vyvl. zák.);
 V2RP = zákon zo 7. marca 1947, č. 42 Sb., o niektorých opatreniach v stavebníctve súvisiacich s dvojročným hospodárskym plánom (vyvl. v 2roč. pl.).

Obsah:

1. Právne pramene v-nenia. — 2. Účely, na ktoré možno v-ňovať: a) podľa všeob. vyvl. zák.; b) podľa všeob. ban. zák.; c) podľa colného zák.; d) podľa katastr. zák.; e) podľa voj. vyvl. zák. č. 63/1935 Sb.; f) podľa vyvl. opatrenia č. 291/1938 Sb.; g) podľa vyvl. nar. č. 128/1945 Sb. n. SNR; h) podľa vyvl. v 2roč. pl. — 3. Predmet v-nenia. —